

CYFARFOD	Y Cyngor Llawn
DYDDIAD	2 Hydref 2025
TEITL YR ADRODDIAD	Arolygon Cymunedol o dan Ddeddf Llywodraeth Leol (Democratiaeth)(Cymru) 2013
ARGYMHELLIAD	Fod y Cyngor yn cymeradwyo : (1) y Cynigion Terfynol dan adrannau 25 a 31 o Ddeddf Llywodraeth Leol (Democratiaeth)(Cymru) 2013 a chyhoeddi'r Adroddiadau Terfynol (2) Dirprwyo'r hawl i'r Pennaeth Gwasnaethau Cyfreithiol wneud a selio'r Gorchymyn ar gyfer Adolygiad Adran 31 (3) Cyflwyno argymhellion ar gyfer newid dan Arolwg Adran 25 i Gomisiwn Ffiniau a Democratiaeth Lleol Cymru
AELOD CABINET	Cyng Llio Elenid Owen
AWDUR	Siôn Huws, Rheolwr Priodoldeb ac Etholiadau

1. Ar 6 Mawrth 2025 cymeradwyodd y Cyngor gynigion drafft o dan adrannau 25 a 31 Ddeddf Llywodraeth Leol (Democratiaeth)(Cymru) 2013 ('y Ddeddf') er mwyn ymgynhgori arnynt. Adroddir yn ôl ar ganlyniad y cyfnod ymgynhori gan gyflwyno argymhellion terfynol i'w cymeradwyo.

Cefndir

Beth yw Cymuned?

2. At ddibenion yr adroddiad hwn, uned llywodraeth leol islaw lefel cyngor sir neu fwrdeistref sirol (y 'prif gyngor') yw 'cymuned'. Mae ardaloedd cymunedol yn gorchuddio Cymru gyfan. Mae ardal Gwynedd wedi ei rhannu'n 64 cymuned, gyda chyngor cymuned, tref neu ddinas etholedig yn gwasanaethu pob un. Yn y cyd-destun hwn yr un yw statws cyfreithiol y cynghorau beth bynnag y'i gelwir, h.y. maent i gyd yn cael eu hystyried yn 'cynghorau cymuned'. Gall cymunedau yn eu tro gael eu rhannu'n wardiau at ddibenion etholiadol ond nid yw hyn yn anorfod, ac nid yw pob cymuned yng Ngwynedd wedi eu rhannu'n wardiau.

Beth yw Rôl y Cyngor?

3. Fel prif gyngor mae dyletswydd statudol ar Gyngor Gwynedd, o dan Ddeddf Llywodraeth Leol (Democratiaeth) (Cymru) 2013 i fonitro'r cymunedau o fewn y sir, a threfniadau etholiadol y cymunedau hynny. Rhaid iddo hefyd gynnal 'arolygon cymunedol' pan fo'r Ddeddf yn mynnu, neu pan fydd yn ystyried bod hynny'n briodol. Wrth gyflawni'r dyletswyddau hyn rhaid i'r Cyngor o hyd geisio sicrhau llywodraeth leol effeithiol a chyfleus.

Beth yw Arolwg Cymunedol?

4. Mae hyn yn golygu fod y prif gyngor yn edrych ar ffiniau cymunedau a/neu'r trefniadau etholiadol fewn y cymunedau. Mae dau fath o arolwg cymunedol y dylai'r Cyngor ystyried eu cynnal felly:

a. Arolwg o ffiniau cymunedau (o dan adran 25 o'r Ddeddf)

Arolwg o ffiniau un neu fwy o gymunedau i sicrhau eu bod yn parhau i adlewyrchu hunaniaeth yr ardal dan sylw ac yn hwyluso llywodraeth leol effeithiol a chyfleus. Gellir argymhell newidiadau i ffiniau cymunedau, sy'n cynnwys newidiadau i ffin cymuned bresennol, neu ddiddymu cymuned bresennol a chreu cymuned newydd. Cyflwynir yr argymhellion i Gomisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol Cymru, sydd â'r hawl i wneud y gorchymyn fyddai'n dod a'r newidiadau i rym.

b. Arolwg o'r trefniadau etholiadol (o dan adran 31 o'r Ddeddf)

Mae hyn yn golygu edrych ar y trefniadau etholiadol o fewn cymuned benodol sef, yn gwyno, y sefyllfa o safbwynt wardiau a nifer y cynghorwyr. Y Cyngor fyddai'n gwneud y gorchymyn i ddod â'r newidiadau yma i rym.

Y Broses ac Amserlen

5. Mae'r broses statudol y mae'n rhaid ei dilyn wrth gynnal arolwg cymunedol yr un fath, i raddau helaeth, ar gyfer y ddau fath o arolwg cymunedol. Dim ond o ran y canlyniad yr arolwg, a'i weithredu, y mae'n wahanol. Gan y Cyngor mae'r grym i wneud gorchymyn i weithredu newidiadau i drefniadau etholiadol cymunedau ond bydd rhaid cyflwyno argymhellion i'r Comisiwn, fel yr awdurdod gweithredu, i wneud unrhyw newidiadau i ffiniau cymuned.

6. Mae'r Ddeddf yn gosod pedwar cam hanfodol i'r broses:

- Cyhoeddusrwydd cychwynnol
- Ymchwiliad ac ymgynghoriad cychwynnol - diben y cam hwn yw galluogi prif gyngor i gasglu'r wybodaeth y bydd arno ei hangen wrth ystyried a pharatoi unrhyw gynigion ar gyfer newid)
- Cynigion drafft (ac ymgynghoriad ar y cynigion hynny); ac
- Argymhellion Terfynol

7. Ar 7 Mawrth 2024 cymeradwyodd y Cyngor gynnal arolygon cymunedol o dan adrannau 25 a 31 y Ddeddf ynghyd â chylch gorchwyl ac amserlen. Oherwydd i Etholiad Cyffredinol y DU gael ei alw ar fyr rybudd ym mis Mehefin 2024 nid oedd modd bwrw mlaen gyda'r ymchwiliad a'r ymgynghoriad cychwynnol fel y bwriadwyd a bu raid addasu'r amserlen fel canlyniad . Mae'r amserlen ddiwygiedig isod.

Amserlen

Cam	Cam Gweithredu	Dyddiad
-----	----------------	---------

Cymeradwyo cynnal Arolwg	Y Cyngor yn cymeradwyo egwyddor yr Arolwg Cymunedol a'i Gylch Gorchwyl.	
Cyhoeddusrwydd Cychwynnol ac Ymgynghoriad 1	Cynnal cyhoeddusrwydd cychwynnol a chyhoeddi cylch gwaith. Dechrau Cyfnod ymgynghori o chwe wythnos ar y Cylch Gwaith yn dechrau gyda chyhoeddi Cylch Gorchwyl yr Adolygiad.	11/11/24
Ymgynghoriad Cyhoeddus yn dod i ben		20/12/24
Ystyried y sylwadau a pharatoi Cynigion Drafft		Ionawr/Chwefror 2025
Cymeradwyo Cynigion Drafft	Cynigion Drafft i'w hystyried gan y Cyngor a'u cymeradwyo ar gyfer ymgynghori pellach	Cyngor Llawn 6 Mawrth 2025
Ymgynghoriad 2	Cyhoeddi'r adroddiad yn unol â gofynion y Ddeddf a gwahodd sylwadau gan yr ymgynghorai gorfodol a budd-ddeiliad perthnasol eraill (8 wythnos)	Mawrth /Ebrill 2025
Ystyried y sylwadau a pharatoi adroddiad terfynol i'r Cyngor Llawn	Cyngor i benderfynu ar yr argymhellion terfynol	Cyngor Llawn Hydref 2025
Cyhoeddi argymhellion terfynol fel y cytunwyd	Cyhoeddi'r Adroddiad terfynol (1) Gwneud y Gorchymyn ar gyfer yr Arolwg adran 31 (6 wythnos ar ôl cyhoeddi'r Adroddiad Terfynol) (2) Cyflwyno argymhellion Arolwg adran 25 i'r Comisiwn	Hydref/Tachwedd 2025
Gorchmynion yn dod i rym	Etholiadau Llywodraeth Leol nesaf	Mai 2027

Ymatebion i Ymgynghoriad 1

8. Gwelir yr ymatebion a dderbyniwyd i'r ymgynghoriad cychwynnol yn **Atodiad 1**

Yr Ymgynghoriad ar y Cynigion Drafft (Ymgynghoriad 2)

9. Cymeradwydd y Cyngor Gynigion Drafft ar 06/03/25, a chyhoeddwyd Adroddiad Cynigion Drafft yn unol â gofynion y Ddeddf a rhoddwyd cyhoedduswydd i'r ffaith y gellir cyflwyno cynrychioliadau i'r awdurdod yn ystod y cyfnod ymgynghori cyhoeddus. Fe'i anfonwyd at yr ymgynghoreion a ragnodir yn y Ddeddf, sy'n cynnwys pawb a ymatebodd ar y cam rhagarweiniol. Yn ogystal â'r ymgynghoreion gorfodol anfonwyd at y canlynol

- Y Cyngorau Cymuned
- Y Cyngorwyr Sir
- Aelodau o'r Senedd
- Aelodau Seneddol
- Comisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol Cymru
- Comisiynydd y Gymraeg

10. Cynhaliwyd cyfnod ymgynghori o wyth wythnos rhwng 28/05/25 a 23/05/25 (gall fod am gyfnod o rhwng 6-12 wythnos o dan y Ddeddf).

11. Ysgrifennwyd at y cyngorau cymuned ac aelodau Cyngor Gwynedd yn ystod y cyfnod ymgynghori i'w hatgoffa o'r dyddiad cau, gan egluro wrth y cyngorau cymuned y gallent gysylltu pe bai amseriad eu cyfarfodydd yn ei gwneud yn anodd i ymateb erbyn y dyddiad cau.

Yr Arolwg o Drefniadau Etholiadol (adran 31)

12. Cymeradwydd y bwriad i edrych yn benodol ar y cwestiwn a ddylid rhannu cymunedau i wardiau cymunedol at ddibenion etholiadau i'r cyngor cymuned. Gwnaed hyn gan ystyried, yn unol ag adran 33 o'r Ddeddf, a yw nifer neu ddosbarthiad etholwyr y gymuned yn golygu y byddai un etholiad o gynghorwyr cymuned yn anymarferol neu'n anghyfleus, ac a yw'n ddymunol i unrhyw ran o'r gymuned gael ei chynrychioli ar wahân ar y cyngor cymuned.

13. O safbwynt gweinyddiaeth etholiad mae goblygiadau i fodolaeth wardiau o fewn cymuned lle, mewn etholiad, ceir mwy o ymgeiswyr nag o seddi mewn un ward, tra nad oes digon o ymgeiswyr i lenwi pob sedd mewn ward arall. Golyga hyn fod rhaid cynnal etholiad ar gyfer un ward er y ffaith, wrth edrych ar y cyngor cymuned yn ei gyfanrwydd, nad oes digon o ymgeiswyr i lenwi pob sedd. Yn ogystal â'r gost i'r cyngor cymuned o gynnal etholiad, gall gymhlethu'r broses o enwebu i'r cyngorau a'r swyddogion etholiadol.

14. Ffactor arall sydd wedi ei hystyried yw sefyllfa wardiau mewn perthynas â'r wardiau sirol. Mewn sefyllfa lle bydd wardiau cymunedol o fewn yr un ward sirol bydd rhagdybiaeth y dylid eu diddymu i geisio sicrhau cysondeb yn y broses etholiadol, oni bai bod rheswm arall dros eu cadw.

15. Wedi dweud hyn, mae'r broses yn gofyn am bwysu'r ystyriaethau yma yn erbyn unrhyw resymau penodol pam y byddai'n addas i ran o'r gymuned gael ei chynrychioli ar wahân ar y cyngor cymuned a bod felly gyfiawnhad dros gadw wardiau. Roedd yr ymgynghoriad yn gyfle i gyflwyno resymau o'r fath fel y gellir eu hystyried.

Y Cynigion Terfynol – Arolwg o Drefniadau Etholiadol

16. Paratowyd y Cynigion Drafft ar sail yr ystyriaethau uchod ynghyd ag unrhyw ymatebion a dderbyniwyd mewn ymateb i'r ymgynghoriad cyntaf.

Mae'r Cynigion Drafft, yr ymatebion a dderbynwyd iddynt yn Ymgynghoriad 2 ynghyd ag unrhyw newidiadau arfaethedig i'r Cynigion Drafft yn sgil yr ymaethbion hyn i'w gweld yn

Atodiad 2. Argymhellir cymeradwyo'r Cynigion Drafft fel Cynigion Terfynol yn ddarostyngedig i'r newidiadau a wnaed fel canlyniad i'r sylwadau a dderbyniwyd, ac sydd wedi eu nodi yn y golofn olaf.

Yr Adolygiad Ffiniau (adran 25)

17. Cymeradwywyd cynnal arolwg o ffiniau cymunedau penodol lle amlygwyd rheswm posib dros newid. Yn aml bydd hyn yn briodol yn sgil newidiadau fel datblygiadau tai newydd neu anghysondebau fel strydoedd neu eiddo sydd wedi eu gwahanu oddi wrth weddill eu cymuned naturiol.

Y Cynigion Terfynol – Adolygiad Ffiniau

18. Yn **Atodiad 3** gwelir y Cynigion Drafft, manylion yr ymatebion a dderbyniwyd a'r Cynigion Terfynol yr argymhellir eu mabwysiadu fel yr argymhellion terfynol ar gyfer newid, i'w cyflwyno i'r Comisiwn.

Y Camau Nesaf

Arolwg Adran 31 – Trefniadau Etholiadol

19. Y Cyngor sydd a'r hawl i weithredu'r newidiadau arfaethedig a ddisgrifir yn ei adroddiad terfynol drwy wneud gorchymyn. Fodd bynnag mae'r Ddeddf yn mynnu bod rhaid aros 6 wythnos o gyhoeddi'r adroddiad terfynol cyn gwneud gellir gwneud y gorchymyn. Bydd rhaid cyhoeddi'r Adroddiad Terfynol yn electroneg a sicrhau ei fod ar gael i'w archwilio yn swyddfa'r Cyngor am gyfnod o o leiaf 6 wythnos. Rhaid hefyd anfon copi at yr ymgynghoreion statudol, yr Arolwg Ordnans a Gwenidogion Cymru, yn ogystal â hysbysu unrhyw un sydd wedi cyflwyno tystiolaeth neu sylwadau sut i gael gafael ar gopi o'r adroddiad.

20. Wrth wneud gorchymyn bydd rhaid rhoi rhoi ystyriaeth i unrhyw gynrychioliadau a wneir gan unrhyw berson a dderbynnir gan y Cyngor yn ystod y cyfnod o 6 wythnos yn dechrau gyda dyddiad cyhoeddi'r adroddiad.

Arolwg Adran 25 – Ffiniau Cymunedau

21. Bydd rhaid cyhoeddi'r Adroddiad Terfynol yn yr un modd. Fodd bynnag, y Comisiwn yw'r 'awdurdod gweithredu' ar gyfer arolygon ffiniau adran 25 ac felly ar ôl cwblhau eiarolwg, mae'n ofynnol i'r Cyngor gyflwyno ei 'argymhellion ar gyfer newid' i'r Comisiwn. Ar ôl derbyn yr adroddiad fe all y Comisiwn:

- Weithredu'r argymhellion heb addasiadau

- Weithredu'r argymhellion gydag addasiadau y cytunir arnynt gyda'r Cyngor.
- Dewis cynnal ei arolgw ei hun
- Dewis peidio a chymryd unrhyw gamau

Asesiad Effaith Cydraddoldeb

22. Nid welir fod unrhyw oblygiadau uniongyrchol yn deillio o'r argymhellion yn yr adroddiad hwn. Mae'r awdurdod yn cynnal adolygiad statudol penodol ar wahân o ardaloedd a gorsafoedd pleidleisio, sy'n cynnwys ystyriaethau hygyrchedd a mynediad. Fel rhan o'r broses honno mae'n rhaid i'r awdurdod, cyn belled ag y bo hynny'n rhesymol ac yn ymarferol, ddynodi mannau sy'n hawdd i etholwyr sydd ag anableddau eu cyrraedd.

Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol

23. Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 ynglŷn â gwella llesiant cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol Cymru. Mae'r ddeddf yn gosod dyletswydd llesiant ar gyrff cyhoeddus sydd wedi ei anelu at gyflawni 7 o nodau lesiant sef Cymru sydd yn llewyrchus, gydnherth, iachach, mwy cyfartal gyda chymunedau cydlynus a diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu ac sy'n gyfrifol ar lefel byd eang. Bydd y Gwaith yn cael ei gynnal gan ddal sylw at y gofynion yma ac unol a'r 5 ffordd o weithio

Argymhellion

24. Cymeradwyo'r Cynigion Terfynol dan adran 31 o Ddeddf Llywodraeth Leol (Democratiaeth) (Cymru) 2013 a nodir yn yr adroddiad hwn, a chyhoeddi'r Adroddiad Terfynol.

25. Awdurdodi'r Pennaeth Gwasanaethau Cyfreithiol i wneud a selio'r Gorchymyn dan adran 31.

26. Cymeradwyo'r argymhellion terfynol ar gyfer newid dan adran 25 o Ddeddf Llywodraeth Leol (Democratiaeth) (Cymru) 2013 a nodir yn yr adroddiad hwn i'w cyflwyno i Gomisiwn Ffiniau a Democratiaeth Lleol Cymru, a chyhoeddi'r Adroddiadau Terfynol

Barn y Swyddogion Statudol

Swyddog Monitro

Mae'r adroddiad wedi ei pharatoi gan y Gwasanaethau Cyfreithiol. Rwy'n fodlon gyda priodoldeb yr adroddiad.

Prif Swyddog Cyllid

Dim sylwadau o safbwynt priodoldeb ariannol.